

естественият географски център на Санстефанска България, отколкото на Княжество България, поради което впоследствие тя става в значителна степен уязвима от военностратегическа гледна точка.

Като резултат от наложения избор днес столицата ни е на около 130 км западно от геометричния център на България (по Попов, 1989). Същевременно крайните квартали на София отстоят само на около 45-55 км от една относително неустойчива в исторически план, идеологически обременена и изкуствено прокарана в етническо отношение междудържавна граница. Най-красноречивият исторически пример за неизгодното ѝ военностратегическо положение спрямо западната държавна граница е сръбската агресия по време на Съединението, когато вражеската армия достига на около 35 км от центъра на столицата.

Днес отрицателните характеристики при оценка на географското и геополитическото положение на София, където живее всеки шести жител на България, спрямо тази граница се запазват. Има се предвид, че на запад от нея все още не е приключил процесът на формиране на политическата карта върху територията на изкуствено създадената в началото на XX век многонационална Югославия.

Основание за такава констатация дава все още неясният международен политически статут на страни като Босна и Херцеговина, Македония, Косово и др. Формално погледнато, подобна географска близост спрямо политическа граница и значителна отдалеченост от геометричните центрове на европейските държави се наблюдава и при редица други европейски столици. В повечето случаи обаче това е свързано с изгодно морско или речно пристанищно географско положение. Освен това при подобна сравнителна оценка трябва да се имат предвид и наследените геополитически дадености на отделните европейски региони.

София е отдалечена на около 350-400 км от Черно море. При сегашните възможности на сухопътната транспортна инфраструктура това разстояние се преодолява за около 4-5 часа, което играе първостепенна роля за себестойността на превозите до двете главни български черноморски пристанища (Варна и Бургас) и многобройните летни курортни комплекси. Модерен, скоростен достъп и подобряване на черноморската столична достъпност се очаква с окон-

чателното изграждане на магистралите "Тракия" и "Хемус".

Транспортната автомобилна достъпност на София до р. Дунав (около 200 км) е в значителна степен влошена от труднопроходимата старопланинска верига и в зависимост от конкретния маршрут и крайната точка (през Петрохан, Искърския пролом или Витиня за Оряхово, Лом или Видин) варира в рамките на 3-4 часа. Още по-бавно се осъществяват превозите по амортизираната в значителна степен железопътна мрежа. Дунавският излаз на столичната делова активност може да се подобри значително при изграждане на планирания тунел през планината при Петрохан.

София е сравнително удобно разположена в съседство с Пазарджишко-Пловдивското поле - най-важният източник на земеделски продукти за столичния град. Връзките с втория по значимост град на България - Пловдив, са подсигурени със модерна транспортна сухоземна инфраструктура (автомагистрала "Тракия", удвоена и електрифицирана жп линия), което осигурява достъпност между двата града в рамките на около 1,5-2 часа. Със сходна качествена характеристика се отличава също достъпността до плодородните земи на Западна и Средна Дунавска равнина.

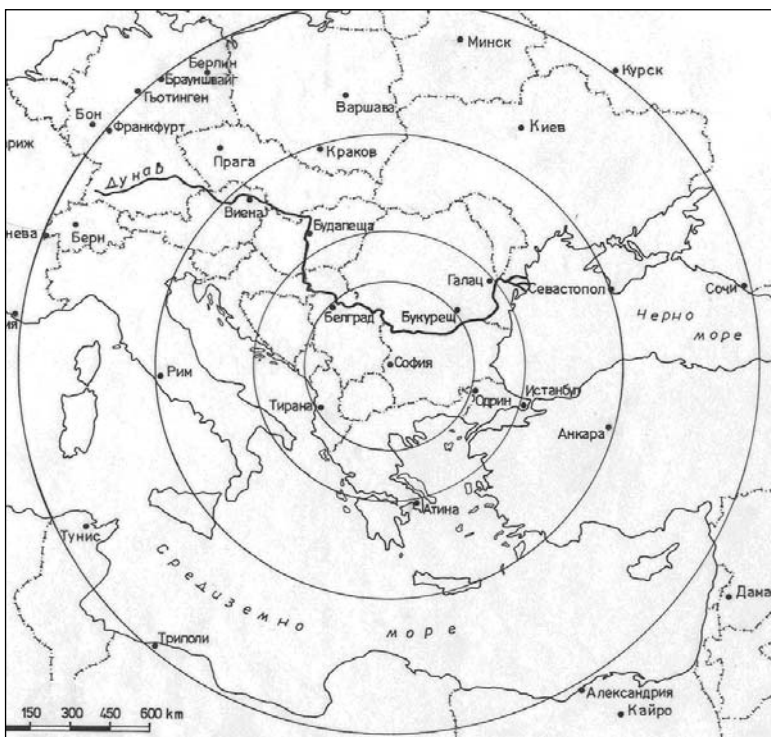
Многопластовото културно-историческо развитие на София в тракийско, римско, византийско, славяно-българско и турско време се дължи на няколко основополагащи фактора - многобройни минерални извори, относително голям земеделски потенциал и кръстопътното географско положение на Софийското поле. С времето градът придобива редица търговско-икономически, административни, културно-политически и военни функции. Днес, въпреки явните неудобства, предизвикани от политическото раздробяване на Балканския полуостров, София се отличава със значителен потенциал, влияещ върху развитието на Югоизточна Европа. Освен че е столица на най-старата държава в региона, милионният град се отличава с редица специфични геополитически характеристики.

В редица класически изследвания на основателите на българската политическа география преобладава мнението, че хартландът (сърцевината, средицът, стожерът) на Балканския полуостров е разположен между София, Скопие и Ниш. Като основен довод за това заключение се използва геоморфологичният централитет (по Радев, 1924) на посочените земи, който предопределя тяхното ключово

транспортно значение.

Такава оценка има своите основания и днес, но са налице и някои съществени изменения в геополитическата структура на Балканите и в евразийското пространство. Посоченият като средищна територия балкански триъгълник е сравнително пропорционално разположен на разстояния 650-750 км между условните краища на полуострова - делтата на река Дунав, Босфора, най-южната част на континентална Гърция и полуостров Истрия. Тук се пресичат важни комуникации, свързващи Западна, Централна и Северна Европа с Източното Средиземноморие, Близкия и Средния Изток. В този смисъл принадлежността на София към това средище и нейното значение за осъществяването на тези връзки са безспорни. Геополитическата динамика в края на ХХ и началото на ХХІ век обаче дава основание като балкански стожер вече да се обозначава по-голямо пространство под формата на многоъгълник, разширен в посока към Белград, Прищина и Сараево. Това се налага от увеличилата се през последните десетилетия геополитическа тежест на новите държавности в западната част на полуострова, големите промени в комуникационните технологии и географията на транспортната инфраструктура на Балканите.

По въздушна линия българската столица отстои само на около 300 км от градове като Белград, Букурещ, Одрин и Тирана (фиг. 2). В своеобразен втори концентричен кръг с радиус около 500 км са Атина, Галац и Истанбул, а в трети с радиус 850 км - Анкара, Рим, Краков и Севастопол. За специфичното географско положение на София, не само в европейското, но и в евро-азиатското и източносредиземноморското геопространства, говори и фактът, че тя е на сравнително еднакво разстояние по въздуха (1300-1400 км) от градове като Марсилия, Женева, Франкфурт, Курск, Сочи, Александрия, Триполи и Тунис.

Фиг. 1. Схема за разположението на София спрямо някои балкански и европейски столици

Именно през София днес преминават най-важните паралелни, меридионални и диагонални пътища на Балканите - т. нар. еврокоридори № 4, № 8 и № 10, чрез които обикновено се акцентира върху особеностите на транспортно-географското положение на България.

Най-близко разположеният до София град с относително равностоеен демографски потенциал е почти едномилонният Солун. Разстоянието по въздушна линия до него е едва 240 км, а по автомобилен път - близо 320 км. В условията на "студената война" времето, необходимо за преодоляване на това разстояние, е около 6 часа, без да се отчита времето за граничен контрол. Членството на България в НАТО и ЕС, отпадането на голяма част от визовите и митническите формалности в двустранните българо-гръцки отношения подобряват в значителна степен транспортната

достъпност на София до най-важния за българските външни икономически връзки гръцки залив на Бяло (Егейско) море. Същевременно отсъствието на високоскоростна магистрала днес все още се отразява неблагоприятно върху двустранните контакти. Независимо от това трябва да се отчита, че Солун е с около 90 км по-близо до София в сравнение с Бургас. Окончателното изграждане на магистрала "Струма" може да подобри достъпността с около 1,5-2 часа.

На около 300 км по въздушна линия от българската столица е Белград (около 2 млн. жители). Потенциалната му достъпност с автомобилен транспорт, поради относително по-добрата сухопътна инфраструктура, е за около 4,5-5 часа. На около 300 км по въздушна линия се намира и близо 3-милионната румънска столица - Букурещ. Потенциалната автомобилна достъпност до нея обаче е в порядъка на около 5,5-6 часа. Благодарение на преобладаващите висококачествени пътища за такова време може да се достигне и до по-далеч разположения 10-милионен Истанбул. До Атина (около 5 млн. жители) е необходимо да се пътува значително по-дълго - около 7-8 часа. При така формулираното политическо задемие на българската столица не трябва да се пренебрегва и един изключително перспективен балкански геополитически вектор в атлантически ориентираната външна политика на България, насочен към близо половин милионните столици Скопие (2,5-3 часа достъпност) и Тирана (6,5-7 часа).

Разбира се, освен пътните условия от огромно значение за достъпността и привлекателността на близкото транспортно-икономическо и урбанизационно обкръжение на София е функцията, която изпълняват политическите граници и съответните главни градове. Културно-политическата традиция на Балканите все още възпрепятства оптималната проява на пространствено-йерархичните закономерности между централните селища, посочени още от Christaller (1933) и Isard (1960). Съвременните западни сухоземни държавни граници на България все още блокират в значителна степен социално-икономическото развитие на София и нейните връзки с Адриатика.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Географските особености на София не само в миналото и днес, а и в бъдеще ще бъдат важни фактори за водещото ѝ място в националната инфраструктура. Новите политически реалности и централните позиции, които заема София на Балканите, създават условия столичният град да се превърне в регионален стопански център и да изпълнява балансиращи функции. Разположението на София в югоизточната периферия на континента и приетите от нея политически и културни ценности ще увеличат значението ѝ като геополитически фактор в Европейския Югоизток.

Литература

Батаклиев, И., Сравнителен преглед на политикогеографското положение на България. - Изв. на БГД, VÿI, 1940.

Батаклиев, И., Обединението на българския народ и политикогеографското му положение. - Изв. на БГД, VIÿI, 1941.

Батаклиев, И., Географското единство на българските земи. - Изв. на БГД, IX, 1942.

Попов, Вл., Центърът на територията и центърът на населението в България. - Проблеми на географията, 2, 1989.

Christaller, W., Die Zentralen Orte in S?ddeutschland. Jena, 1933.

Isard, W., Methods of Regional Analysis. Cambridge, 1960.

ИЗБОРЪТ НА СОФИЯ ЗА СТОЛИЦА НА СВОБОДНА БЪЛГАРИЯ

Елинка Бояджиева

На 22 март (ст. стл.) 1879 г. Учредителното събрание в старопрестолния град Велико Търново избира София за столица на Третата българска държава. Официално се утвърждава по законов път един акт, чиято идея отдавна е зрела в мислите, мечтите и възжеланията на изявени български възрожденски дейатели. Едно от най-важните основания е геополитическото и стратегическо положение на София - израснала на естествен, географски кръстопът и безспорен етнографски център на българите.

В научния доклад се разкрива активната дейност на автора на предложението София да бъде столица на България, видния български учен, историк и държавник проф. Марин Дринов, вицегубернатор на Софийска губерния, първи министър на културата и просвещението във Временното руско гражданско управление. Проведеното предварително неофициално обсъждане сред възрожденските личности предопределя и отношението на Временната руска гражданска администрация към избора на София за столица. Искрен поддръжник е императорският комисар княз Ал. М. Дондуков-Корсаков.

Изборът на София за столица е справедлив, исторически точен и политически верен. Вече 130 години в своето развитие София доказва, че нашите предци мъдро са решили съдбата на хилядолетния град, който расте и не старее със своите вечни природни забележителности и трайни човешки послания.

В своята градителска дейност Учредителното събрание в старопрестолния град Велико Търново извършва историческия избор на столицата на свободна България. Официално се утвърждава по законов път един акт, идеята за който е отдавна проучвана и обсъждана, зрееща в мислите и възжеланията на известни български възрожденски дейци. Но въпросът за бъдещата столица придобива изключително значение след Освобождението и особено след влизането в сила на решенията на Берлинския конгрес, 1 юли 1878 г., нанесли дълбоки рани на нова България, предизвикали важни събития в българските земи - освободени или поробени. От решаващо значение са изискванията на историческия момент, който повелява новата столица да бъде в центъра на всички български земи, т. е. да отговаря на определени стратегически, исторически и етнографски условия. София притежава тези предимства и фактически след Освобождението тя е не-

формалната столица на младата българска държава. Сред номинираните градове за столица - старопрестолният град Велико Търново, Пловдив, Одрин и др., София побеждава.

Мотивите са безспорни, доказани в жизнеността на града да преживее цели осем хилядолетия и да оцелее на едно толкова метежно и ветровито, балканско кръстовище. София е едно от най-старите селища, пуснала корени около топлия минерален извор, в полите на Витоша, обградена от планински венец, в близост до голямата река Искър, върху плодородната земя на Софийското поле. Този древен град разпалва и носи незагасващия огън на мъдростта и вековечността. Тръгнал по дългия път на историята от неолитно селище, преминал през епохата на "най-блестящия град на сърдите", извисил се до "славния и прочут Средец в пределите европейски", помръкнал, но не загубил българската си чест и свят през петвековното турско робство, за да достигне до най-върховния момент, когато поема кръста на столица на България. Нейната историческа регистрация в балканската, европейската и българската история ѝ определят значимо място в световната култура. Тук в древната софийска земя се съзират първите лъчи на европейския Ренесанс, просветлели през 13 век - 1259 г. в изписаните фрески на Боянската църква. Християнството от религия на човечеството за българите се превръща в броня и щит за опазване на българския дух и идентичност. И Търново, и Средец се опасват от манастири, които носят името на Света гора. Средецките владетели имат титлата севастократор, най-високата благородническа титла, т. е. те са членове на царското семейство през 12-13 век, което показва, че градът е на първо място след столицата Търновград. Средец е важен книжовен център. Към митрополитската църква "Света София" има училище, където се преписват църковни книги.

Падането на България под турска власт заварва София като изявен, типично средновековен град. Той става важен и централен за империята. София е резиденция на Румелийския бейлербей, а румелийското бейлербейство обхваща всички европейски територии на султанска Турция без Одрин и Босна. Вековете на робство са върховно изпитание на силата и народностното съзнание на софийнци. Запазена е традицията от величавото минало градът да бъде обединяващо звено на българската духовност. На многобройните манастири от Софийска мала Света гора, както и на църквите се пада високата отговорност да съхраняват старата българска книжнина, да създават нова, да доставят от чужбина - от Венеция, от Москва, от Лвов и от Виена. Така от Софийската книжовна школа израстват вид-